

Hátrahagyottak

Nagyapám, Biczi László törzsőrmester, „az üteg lelke” emlékére.

– Uraim, nyakig vagyunk a szarban – foglalja össze a helyzetünket mindenféle katonai körítés mellőzésével a századparancsnok. Nyikolajevka főterének egyik, a harcok hevességéhez mérten, épségben maradt irodaépületében rendezte be ideiglenes parancsnokságát. Az eligazításon a szakaszparancsnokokon kívül a páncélos csoport és a visszavonulás során hozzánk csapódott vagy időközben beérkezett alakulatmaradványok tisztjei vesznek részt. Egy tárgyalóasztalra kiterített kék és piros jelzésekkel teli térképet állunk körül. A kék jelek a magyar, német és olasz, a pirosak a szovjet alakulatok feltételezett helyzetét, a védővonalak és a támadások irányát jelölik. Nincs világos frontvonal, nagy üres térségek vannak, ahol szabadon törhetnek előre az olyan orosz sítalpas és gépesített egységek, mint amilyenekkel a mai napon csatáztunk.

– A legnagyobb baj, hogy semmit sem tudunk – folytatja a helyzetértékelést a főhadnagy. – Az biztos, hogy nagy a baj a III. és IV. hadtest védőkörzetében, ha a ruszoknak sikerült a Dontól hatvan-hetven kilométernyit előrenyomulniuk. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy ez csak egy előredobott osztag, és az a feladata, hogy zavart keltsen.

Az egyik páncélos tiszt a fejét rázza:

– Nem hiszem, hogy csak erről van szó. Ha az oroszok már ennyire mélyen a hátunkban tevékenykednek, ez azt jelenti, hogy áttörték a frontot.

– Lehet – bólint Bíró. – Ebben az esetben vesztegetnivaló időnk. A várost ugyan elfoglaltuk és a ruszkat kiszorítottuk az északi peremére, de bármelyik órában erősítést kaphatnak. És akkor újra támadásba lendülnek. Nincs időnk, mielőbb tovább kell mennünk Bugyonnij irányába.

– Egyetértek – helyesel egy kefebajszos híradóstiszt.

– Mennyi időnk van? – kérdezi a második szakasz parancsnoka.

– Maximum három óránk – feleli Bíró. – Egy perccel sem több. És még valami, ha a ruszkat visszaveszik a dombot, onnan zavartalanul lőhetnek bennünket, ezért azt a pontot az utolsó pillanatig tartanunk kell.

A parancsnok tökéletesen látja a helyzetet. A város északi része kisebb dombra épült. Aki ezt a területet birtokolja, könnyedén tűz alatt tudja tartani a város mélyebben fekvő részeit. Ebben az esetben az oroszok már a kitörés előtt elpusztíthatnák a menetünket, amely az időközben beérkező menekültekkel együtt majd négyszáz főből áll. A harcok befejezése óta hozzánk csapódó emberek jó része ugyan fegyvertelen, alakulatát elhagyó katona, de ez aligha érdekli az ellenséget.

– István, a te szakaszod majdnem teljesen ép – fordul Hargittai hadnagyhoz a főhadnagy –, erősítsd meg géppuskákkal az egységedet, váltsátok le azokat, akik fenn vannak, és foglaljatok védőállást abban a házban – mutat az ablakon keresztül egy fehérre meszelt, pajtaszerű épületegyüttesre a domb legmagasabb pontján.

– Addig kell tartanod a magaslatot, amíg el nem hagyjuk a várost.

– Értettem – feleli Hargittai.

Bíró még utasításba adja, hogy ki kell osztanunk a maradék lőszert, és meghatározza, milyen sorrendben hagyjuk el a várost.

– Uraim – pillant az órájára a parancsnok –, három óra múlva gyülekező, a megbeszéltek szerint menetkész állapotban a főtér és a városból kivezető út torcolatánál. Sok sikert mindenkinek!

– És mi lesz az utóvéddel?

Meglep, hogy senki sem hozza szóba Biczi törzsőrmestert és az egységét. Hajnalban váltunk el tőle és az embereitől. Egy terepjárókon menekülő német egység figyelmeztetett bennünket, hogy egy T-34-esekből álló kötelék közeledik felénk, és mivel gyalogosan vagyunk, félő, hogy néhány órán belül utoléri az oszlopot.

Az orosz páncélos ékektől retteg mindenki. Hol itt, hol ott tűnnek fel; ellenőrizhetetlen hírek terjednek a számukról és helyzetükről. Két napja az oroszok kitértek a scsucsei hídfőnél, és szinte órák alatt áttörték a hadosztályunk védővonalait. Azóta megállás nélkül vonulunk vissza. Megállni egyet jelent a halállal, jobb esetben Szibériával. Senki sem akar fogságba esni. Annál még a halál is jobb, mondogatjuk egymásnak. Ha túl akarjuk élni az orosz tankokat és még a fegyvereknél is pusztítóbb hideget, nincs más választásunk, mint minden erőnket összeszedve folytatni a golgotajárásunkat nyugat felé.

A biliárdasztal simaságú nyílt terepen nem sok esélyünk lett volna túlélni egy harcokcsitámadást. Bíró úgy határozott, hogy a menet hátvédjeként hátrahagy egy kisebb egységet, azzal a feladattal, hogy tartsák fel néhány órára az orosz páncélos éket, amíg a többiek eléri Nyikolajevkát, ahol terveink szerint majd új védőállást veszünk fel. Akkor persze még nem sejtettük, hogy már ott is oroszok lesznek, mi pedig, csatlakozva az első páncélos hadosztály romjaihoz, kénytelenek leszünk megostromolni a várost. A feladatra Biczi törzsőrmestert jelölte ki, aki húsz emberével és az egyetlen megmaradt páncéltörő ágyúnkkal egy út menti tanyaépületben vett fel védőállást. Egy teherautót hagyunk ott nekik, remélve, hogy túléljük a találkozást, és még napnyugta előtt utoléri velük a menetet.

– Mi lesz az utóvéddel? – kérdezem újra, mert senki sem válaszol. Zavart csend üli meg a szobát. Néhányan maguk elé merednek, egy láthatatlan pontra fókuszálva, mások úgy tesznek, mintha a térképet tanulmányoznák. Végül a főhadnagy törli meg a csendet.

– Három óra múlva – mondja válasz helyett, egyben jelzi, hogy az eligazítás véget ért. – Sok szerencsét, hadnagy úr – fordul Hargittaihoz, és kezét nyújt neki. A többiek, mintha álomból ébrednének, megelevenednek, körbeveszik a hadnagyot, hogy sorra kezét rázhassanak vele. A hátát lapogatják, mindenféle jót és szerencsét kívánnak neki és az embereinek. Néhányan elsütnek egy-egy katonatréfát, de mindenki csak fél szívvel nevet rajtuk. Megkönnyebbültek, hogy továbbmehetnek, és ez alól én sem vagyok kivétel.

Miután mindenki elhagyta a termet, kettesben maradok Bíróval. A tekintetem elárulhatja a bennem kavargó érzéseket, mert a parancsnok, mielőtt megszólalhatnék, rögtön ezzel kezdi:

– Tudom, hogy mit érzel, de nem tehetünk többet értük. A helyzet szerintem – bök a térképre – sokkal rosszabb, mint ahogy gondoljuk. Talán ma van az utolsó

esélyünk rá, hogy kitörjünk nyugat felé. Menj, és készítsd fel az embereidet az indulásra.

– De egy esélyt azért... – próbálok ellenkezni és némi időt kikönyörögni Biczinek és csapatának, de Bíró azonnal közbeváág.

– Ez parancs, megértetted, Mihály!? Emlékezz, hogy Szombathelyi vezérezredes mivel indított útnak bennünket!

– A drága magyar vérrrel takarékoskodni kell! Ezt minden magyar parancsnoknak kötelességévé teszem – idézem szinte automatikusan a vezérkari főnök szavait.

– Közel négyszáz ember van már a városban, Mihály – mondja Bíró. – Ezek az emberek csak ránk számíthatnak. Megértetted?

– Ellenkező esetben... – próbálkozom újra.

– Ellenkező esetben Biczi törzsőrmester is teljesítené a parancsot, nem pedig ellenszegülne – vág megint a szavamba a főhadnagy. – Megértetted, Mihály?

– Meg.

Már az ajtóban állok, amikor utánam szól.

– Mihály! Te, mint a helyettesem, kérek, tegyél meg mindent, hogy a törzsőrmester és az emberei áldozata ne legyen hiábavaló.

– Még egyáltalán nem biztos, hogy meghaltak – felelem hűvösen.

Bíró komoran bólint, aztán zavartan lepillant a térképre.

– Van még utasítása a számomra? – kérdezem a rövid csend után.

– Nincs – feleli fel sem nézve a térképből.

Tisztelgés nélkül megyek ki a teremből.

*

Kint egyelőre teljes, de nyomasztó a feltűnő csend. Az eget szürke felhők borítják, leszállt a köd. A szakaszomat az egyik közeli ház udvarán helyeztem el. Egy bútorokból rakott máglyát ülnek körül, és konzervet esznek. Sajnálom őket, fáradtak, elcsigázottak és fáznak, hiszen már napok óta menetelünk a hősivatagban, és embertelen hideg van. Mégsem engedhetem be őket a házakba. Ha ebben az állapotban csak egyszer is befekszenek egy ágyba, nincs az az isten, aki kiparancsolhatná őket a melegből. Inkább bevárják a dunyha alatt a szovjetet, mint hogy tovább menetljenek hóban-fagyban. Másrészt a város tele van partizánokkal, fegyvereket rejtegető helyekkel. Nem egy civil ruhás hulla fekszik most az utcákon, még holtában is fegyvert szorongatva a kezében. Boldogan vágnák át a torkunkat, ha alkalom kínálkozik rá.

Dara őrmester jelenti, hogy amíg távol voltam, sikerült feltölteni a készleteinket.

– Jelentem, találtunk egy raktárt, amelyet a mieink elfelejtettek felgyújtani, az oroszoknak meg, úgy látom, nem volt idejük kifosztani – magyarázza lelkesen az őrmester.

– A csizmát is ott szerezte? – kérdezem. Az embereim lábán vadonatúj halinacsizma van.

– Jelentem alássan, igen. Ebben akár hazáig is elgyalogolunk – mondja, és megpaskolja a nemezcsizma szárát. Dara jókedve ragadós, mindenki nevet a tűz körül.

– Szükségük is lesz rá.

– Miért, megyünk tovább? – kérdezi az őrmester.

A tűz körül ülők elhallgatnak, minden szem rám szegeződik. A kétségbeejtő hadi helyzet ellenére még érvényben van Jány szégyenletes és abszurd hadparancsa: „Az utolsó emberig kitartani! Egy lépést sem vissza! Nincs hátra, csak előre van! Csak meghalni lehet!” Még nekem sem lenne szabad visszavonulásról beszélnem.

Az egyik sarokban álldogáló, pokróccal letakart lovakra is átragad a vibráló feszültség, fülüket hegyezve, minden izmukat megfeszítve, menekülésre készen bámulnak ránk.

– Igen, kevesebb mint három óra múlva indulunk. Legyenek készen, lovak befogva, hadianyag felpakolva.

– Értettük! – kiáltják kórusban. Szemmel láthatóan fellélegeznek, hogy nem kell bevárniuk az ellenséget.

Kiadok még néhány utasítást, aztán visszamegyek a főtérre. A tér közepén háromtornyú, hagymakupolás templom áll. Viszonylag épségben vészelté át a déli-
előtti ütközetet, csak az egyik tornya kapott belövést. Aki át akar kelni a városon, annak el kell haladnia a templom előtt. Fogok egy krétát, és sápadt sárgára meszelt falára nagy, nyomtatott betűkkel felírom: *Biczi törzsőrmester, Bugyonnijban várunk magukra!*

*

A főtéren gyülekezünk. A páncélosok a menet elejét és végét fedezik, közrefogva a megmaradt szállítójárműveket, a századunkat és a visszavonulás közben hozánk csapódott menekülőket. A gyalogosaink mellett piros parolinos tűzterek, kezeslábast viselő harckocsizók, ló nélküli huszárok és rongyokba bugyolált munkaszolgálatosok alkotják a menetet. Mint a tolvaj, lapulva, csendben próbálunk kisettenkedni a városból.

Mihelyt elindulunk, az oroszok azonnal reagálnak; minden erejükkel a magaslatot támadják. Az aknavetőik és a T-34-es harckocsiágyúik dübörgése összekeveredik a mi Schwarzlose géppuskáink kepelésével. Időnként villanásokat látunk; kigyullad néhány épület, kísérteties fénybe vonva a domb alatt fekvő városrészt. Amíg a magaslatért folyik az ütközet, mi szinte ellenállás nélkül nyomulunk a város szélé felé. A tankok lánctalpai csikorognak a betonkeményre fagyott havon; tornyaik jobbra-balra forognak célpontot keresve. A gyalogság a harckocsikból, gépkocsikból és szánokból álló oszlop két oldalán, a falhoz lapulva halad. Időnként lövések dördülnek, amit azonnal „Vigyázz! Orvlövész!” kiáltások követnek. Ímmel-ámmal viszonzozzuk a tüzet; igyekszünk a felvillanó torkolattűz helyére célozni, de nem hiszem, hogy bárkit is eltalálnánk.

Már sötétedik, amikor végre kijutunk a városból. Néhány száz méterre a szélső házaktól gyülekezünk. Körülöttünk mindenütt teherautóroncsok, felborult szánok az út szélén. Lovak hullái feketéllenek ki a hó alól. Más menekülő csapatok is jártak itt előttünk. A páncélosok legyező alakban széthúzódnak az útnyom két oldalán, hogy fedezzenek bennünket, ha az oroszok utánunk merészkednének. Lét-

számellenőrzést tartok; hála istennek minden katonám megvan. Éppen végzek, amikor egy honvéd azzal jelentkezik nálam, hogy a századparancsnok hívát.

Bíró egy szánon fekszik, a század orvosa térdel mellette; tiszték egy csoportja veszi körül őket.

– Mell-lövés – néz fel az orvos, amikor meglát.

– Súlyos? – kérdezem.

– Elég sok vért vesztett.

Bíró arca eltorzul a fájdalomtól, de eszénél van. Kikérdez a helyzetről. Röviden összefoglalom neki, amit eddig megtudtam.

– Hargittai és a szakasza még harcban áll – mondom, amikor az utóvédéről kérdez.

– Hadnagy úr, be kell adnom a morfiumot – akasztja meg beszélgetésünket az orvos.

– Várjon egy pillanatig – és Bíróhoz fordulok. – Főhadnagy úr, mi a parancsa?

– Már te vagy a parancsnok, Mihály. Amint látod – pillant a sebére –, én akadályozva vagyok. Cselekedj belátásod szerint.

Kezet nyújtok. Minden erejére szüksége van, hogy fel tudja emelni a kezét. Nem rázom meg, csak gyengéden megszorítom. Nem akarok több fájdalmat okozni neki.

Visszamegyek az oszlop végére, egészen a páncélosok vonaláig. A szél süvítése egyre erősödik, úgy kavargja a havat, hogy nyolc-tíz lépésnél messzebb nem lehet látni. A harci zaj közben elcsendesedik, de hiába várom, Hargittai szakasza nem, csak néhány, a mi oszlopunkból lemaradt katona bukkan elő a sötétből. Kifagatom őket, de semmit sem tudnak az utóvédéről.

– Hadnagy úr – a páncélosok parancsnoka, egy őrnagy áll mögöttem. – Azt hiszem, ideje indulnunk.

– Tíz percet kérek – mondom, miközben tekintetemet a kavargó hófalba fúrom. Az őrnagy válasz helyett idegesen az órájára pillant. Valahol, mint az ostor-pattogások, időnként lövések dörrennek, de ezek már csak kézifegyverek. A komolyabb harcok befejeződtek a városban.

– Hadnagy úr – most már türelmetlen és sürgető az őrnagy hangja. – Vagy felülnek a harckocsikra, vagy gyalog jönnek. Minden tiszteletem az öné, de ha az oroszok kelet felől erősítést kapnak, széttépnek bennünket a síkságon.

Bólintok. Az őrnagy beszáll a parancsnoki páncélosba, a tankok lassan visszahúzódnak, aztán újra közrefogva az oszlopunkat, felsorakoznak az úton.

– Sebesülteket a teherautókra, szánokra, a többiek a tankokra! – adom ki a parancsot. Megkönnyebbült moraj fut végig a katonák közt.

Felkapaszkodom a parancsnoki páncélosra. A harckocsival egyvonalban, egy, az útról lelökött, elhagyott teherautó mellett Hargittai hadnagy legénye áll. Az egyik kezében a hadnagy fekete Vulkan koffere; Hargittai a személyes holmiját tartja benne. A másik kezével, a plató fa oldallapjára ezt írja fel: *Hargittai hadnagy, Bugyonnijban várunk magukra!* Amikor végez, felnéz rám, feszes vigyázzba vágja magát, és tiszteleg. A tekintete fogva tartja az enyémet, és nem engedi el. Összeszorítom a szám, a kezem olyan nehezen emelkedik, mintha ólomból lenne, de végül sikerül viszonznom a tisztelgését. Csak ezután adok jelt az indulásra.